

Αναδιφώντας το χθες (343)

Γνωριμία με το αστικό πράσινο του Ρεθύμνου (2)

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΔΑΚΗ*

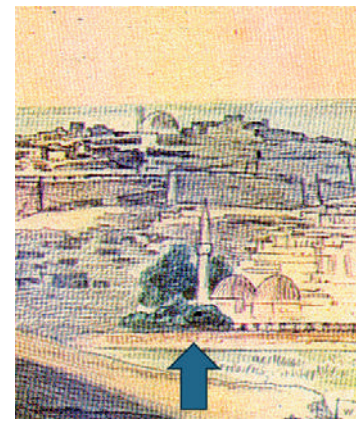

Συνεχίζω σήμερα την επισκόπηση της ιστορίας του αστικού πρασίνου του Ρεθύμνου, με αναφορές σε εμβληματικά δέντρα του. Τέτοια είναι τόσο τα ιστορικά δέντρα όσο κι εκείνα μεγάλων διαστάσεων, μερικά από τα οποία ονοματοδότησαν τις τριγύρω τους περιοχές. Τα περισσότερα δεν επιβίωσαν, παρ' ό,τι μνημειακά, χωρίς σοβαρό λόγο, γευόμενα τα περισσότερα την απέχθεια κατοίκων της υπαίθρου που είχε μετοικήσει στην πόλη. Ενός πληθυσμού στον οποίο τα δέντρα ανακαλούσαν μνήμες ατομικής στέρησης στους τόπους προέλευσής του. Στη φωτογραφία διακρίνεται η προπολεμική Προκουμιά, με κάμποσα δέντρα, ένα από τα οποία μεγάλων διαστάσεων. Το περιεργό είναι ότι τότε αυτή βρισκόταν όντως «πρω του κύματος», η αρμύρα του οποίου φαίνεται ότι δεν ήταν απαγορευτική για την ανάπτυξη τους.

τελείται αναγορευθείς σε Νεομάρτυρα. Το δέντρο κόπηκε χωρίς ιδιαίτερο λόγο. Είναι παρήγορο το γεγονός ότι πριν από λίγα χρόνια οι καταστηματαρχές της πλατείας φύτεψαν στη θέση του έναν νέο πλάτανο.

Ιστορικός ήταν ο Πλάτανος που ονοματοδότησε την ομώνυμη πλατεία στην Παλιά Πόλη (διακρίνεται στο βάθος αριστερά της φωτογραφίας του αρχείου Μανόλη Μανουσάκα). Από τα κλαδιά του απαχονίστηκαν δεκάδες αδικπραγούντων αλλά και χαινήδων και επαναστατών στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας, με εμφανέστερο όλων τον επίσκοπο Ρεθύμνης **Γεράσιμιο Περιδικάρη-Κοντογιαννάκη**. Από αυτόν απαχονίστηκε και ο **Ματθαίος** από το Γερακάρι, με-

1659 μέχρι το 1892. Μια μοναδική απεικόνιση του δέντρου εντοπίσαμε σε λεπτομέρεια ακουαρέλας του Edwar Lear του έτους 1864.

Εξίσου ιστορικός υπήρξε ο Πλάτανος των Τεσσάρων Μαρτύρων, από τον οποίο επίσης είχαν απαχονιστεί πολλοί αλλά και κάτω από τη σκιά του είχαν καρατομηθεί περισσότεροι, μεταξύ των οποίων οι γνωστοί μας Τέσσερις Μάρτυρες. Η τακτική αυτή διήρκεσε τουλάχιστον από το

Ιστορικές έμειναν και δυο νεραντζιές, αγαπημένα δέντρα του μουσουλμανικού πληθυσμού του Ρεθύμνου μέχρι την υποχρεωτική ανταλλαγή του την περίοδο 1924-25. Η πρώτη ονοματοδότησε το ομώνυμο τέμενος (Γκαζή Χουσεΐν Πασά) και η δεύτερη τις φυλακές της Σοχώρας, φυτεμένη πιθανόν στον κήπο στα βόρεια του κτηρίου (όπου και η κρήνη Αμπιντίν Μπέη σήμερα, ελαφρώς μετατοπισμένη από την αρχική της θέση). Σήμερα δεν διασώζεται καμία από τις δύο νεραντζιές, αφού τα δέντρα αυτά δεν είναι πολυετή, όμως δεν αντικαταστάθηκαν ποτέ από νεότερες σε ηλικία.

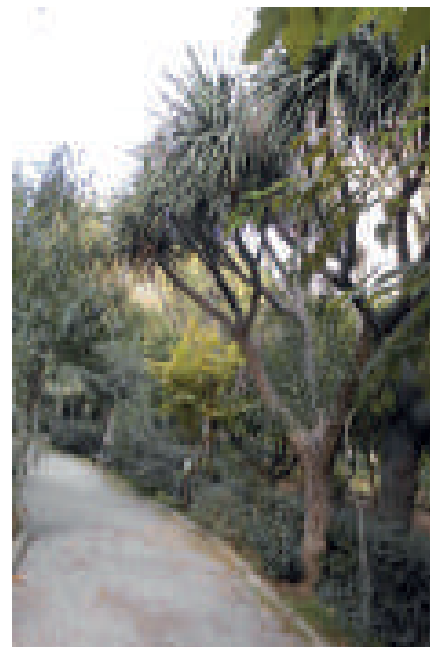
Ευτυχώς διασώζεται η ελιά που ονοματοδότησε της περιοχή κοντά στο 3^ο Δημοτικό Σχολείο σε «Ελιδάκι». Το υποκοριστικό περιγράφει μια όντως μικρή ελιά, η οποία δεν θα πρέπει να έχει ηλικία πολύ μεγαλύτερη του ενός αιώνα. Είναι ευτύχημα ότι επέζησε των βομβαρδισμών της Μάχης της Κρήτης, οι οποίοι είχαν ισοπεδώσει την περιοχή της.

Ένα άλλο ιστορικό δέντρο είναι ο πλάτανος στη γωνία των οδών Κονδυλάκη και Σάθα, πίσω από το 1ο Λύκειο. Θα πρέπει να είχε φυτευτεί πριν από το έτος 1850, κατά το οποίο σημειώνεται στην περιοχή ο πρώτος χρονολογικά δημόσιος κήπος του Ρεθύμνου, σε χάρτη του αξιωματικού **G. Wilkinson**. Προ ετών είχε κινδυνεύσει από πυρκαγιά στην κουφάλα του. Δίπλα του επιβιώνουν δύο επίσης παλιά δέντρα, ένα κυπαρίσσι και μια κουκουναριά.

Και μέσα στον σημερινό Δημοτικό Κήπο διασώζονται μερικά αιωνόβια δέντρα, τα οποία το 2025 συμπληρώνουν ηλικία ενός αιώνα. Τέτοια είναι οι ευκάλυπτοι, κάποια κυπαρίσσια, πεύκα, πασχαλιές, ακακίες, ψευδοπιερές και μικροδάφνες, ενώ το ίδιο παλαιοί ήταν και δύο τουλάχιστον κέδροι του Λιβάνου, με το χαρακτηριστικό τους σχήμα. Οι ευκάλυπτοι κλαδεύονται κάθε τόσο ριζικά, γι' αυτό και δεν δείχνουν την ηλικία τους.

στο δυνατό βορριά των τελευταίων ημερών. Σας προτείνω λοιπόν, φίλοι αναγνώστες, όταν περνάτε από εκεί να κοιτασταθείτε, να χαμαρώσετε και να ξεχάσετε για λίγο τις ασκήμιες που μας περιβάλλουν».

Νεότερο πρέπει να είναι το γιούκας, πίσω από τα παλιά κυλικεία του Κήπου, στο οποίο είχε αναφερθεί μεταξύ άλλων παρόμοιων δέντρων ο αείμνηστος **Γιάννης Σπανδάγος**, που αγαπούσε ιδιαίτερα τα δέντρα αυτά. «Εδώ και πολλές εβδομάδες καμαρώνω τα γιούκας... να μπουμπουκιάζουν, να ανθίζουν και να αντιστέκονται».

Εκατόμβη έχει κατανήσει το κόψιμο παλιών, ιστορικών δέντρων, με τη συνήθη αιτιολογία της «επικινδυνότητας». Ένα απ' αυτά ήταν η αιωνόβια κουκουναριά του 3^{ου} Γυμνασίου, την οποία ο τότε διευθυντής είχε δώσει εντολή να κοπεί με τη δικαιολογία ότι οι κάμπιες έκαναν κουκούλια και προξενούσαν έτσι αλλεργίες στους μαθητές. Κι αυτό παρ' ό,τι ήδη από την εποχή εκείνη υπήρχαν οολογικά φάρμακα με τα οποία ψεκάζονταν τα δέντρα αυτά αλλά και ότι, ακόμα πιο εύκολα, στον κορμό τους εγκαθίστατο ένα δακτυλίδι αποτρεπτικό της ανόδου τους από τη γη στο φύλλωμα των δέντρων. Στην κοπή είχε αντιταχθεί τότε ο Ορειβατικός Σύλλογος.

Εξίσου άδοξο τέλος, χτυπημένοι μάλιστα αλύπητα από ένα μηχάνημα σφύρας, είχαν το 2005 οι δύο ιστορικοί ευκάλυπτοι του 2^{ου} Δημοτικού Σχολείου (διακρίνονται στο βάθος από φωτογραφία γυμναστικών επιδείξεων). Αυτοί καταστράφηκαν για την ανέγερση τρίτης πτέρυγας, η οποία όπως αποδείχτηκε εκ των πραγμάτων κάθε άλλο παρά ήταν απαραίτητη. Άλλωστε άργησε πολλά χρόνια να πάρει ηλεκτρικό ρεύμα, για λόγους νομιμότητας, τροφοδοτούμενη από το διπλανό κτήριο, πράξη έκνομη όχι μόνο για δημόσιο αλλά ακόμα και για ιδιωτικό κτίσιμα. Ως δάσκαλος του Σχολείου, που έκανα περιβαλλοντική εκπαίδευση στους μαθητές μου, θεώρησα υποχρέωσή μου να υπερασπιστώ εγγράφως τα δέντρα εκείνα καθώς και το δικαίωμα των παιδιών να φοιτούν σε μικρά σχολεία γειτονιάς και όχι σε μεγαθήρια τύπου Γκράβας.

καλύτερα από εμένα για μένα οι συμπολίτες **Βασίλης Σιμιτζής, Ιδομενέας Σταυρούλακης, Νίκος Σταγάκης, Γιώργος Κοκονάς, Νίκος Νίνος, Μιχάλης Βαλαρή, Μιχάλης Ανδρουλάκης, Γιάννης Παπιμούτγου, Γιώργος Φρυγαγάκης, Μαρία Βασιλάκη, Γιάννης Καλαϊτζάκης, Μανουσός Κλάδος, Εύα Λαδιά** οι εφημερίδες Κρητική Επιθεώρηση και Ρεθεμνιώτικα Νέα, ο Περιβαλλοντικός Σύλλογος, ο Πολιτιστικός Σύλλογος και ο γελοιογράφος ΚΩ-ΧΑ.

Δέχτηκα τότε δύο αήθεις επιθέσεις, από τον διευθυντή του Σχολείου και από τον πρόεδρο του Συλλόγου Γονέων, αδυνατώντας να υπερασπιστώ τον εαυτό μου απέναντι σε τόσο χυδαιότητα. Το έκαναν τότε

Κι αν εμένα βρέθηκαν συμπολίτες να με υπερασπιστούν και να συνηγορήσουν, τους οποίους κι ευχαριστώ παντού και πάντα, δεν έχει συμβεί το ίδιο με μια σειρά συμπολιτών, που έχουν αντισταθεί σε αναιτία κοψίματα δέντρων. Ευτυχώς όμως δεν κάνουν πίσω. Αναφέρω εδώ τιμητικά κάποιους, έστω κι αν μερικοί δεν είναι πια εν ζωή: **Ιδομενέας Σταυρούλακης (εικόνα), Γιώργος Κοκονάς, Αλέκος Σημαντήρης, Ζήσης Καραβάς, Μαριάννα Καλαϊτζιάκη, Κώστας Ανδρώνης, Δημήτρης Πολιτάκης, Αντώνης Λιάσκος** κ.ά.

Ένα παράλληλο φαινόμενο που παρατηρείται στο Ρέθυμνο είναι το κόψιμο δέντρων «χαμηλού προφίλ», όπως τα αλμυρικά της φωτογραφίας, και η αντικατάστασή τους, στις σπάνιες φορές που αντικαθίστανται, από άλλα «υψηλού προφίλ», όπως οι φοίνικες, οι οποίοι αποτελούν το απόλυτο φετίχ της πόλης. Σε παλιότερες εποχές ο τουρισμός είχε ταυτιστεί με περιοχές του κόσμου όπως τα Κανάρια νησιά και το Μαϊάμι, άρα και με τους κανάριους φοίνικες (*Phoenix canariensis*) που ευδοκίμοσαν εκεί, οπότε επιδιώχθηκε η χρήση τους σε κάθε τόπο που πίστευε ότι θα μπορούσε να τραβήξει τουρισμό. Ως μειονεκτικότητά τους φάνηκαν στη συνέχεια τόσο το ότι δεν παρέχουν σκιά όσο και ότι είναι επικίνδυνοι, όσο παραμένουν σε χαμηλό ύψος, με τα αιχμηρά φύλλα τους, ιδιαίτερα για τα μάτια των διερχόμενων.

Τα τελευταία χρόνια παρουσιάστηκε ένα ακόμα μεγαλύτερο μειονέκτημα, η ξήρανσή τους από το γνωστό μας κόκκινο σκαθάρι (*Rhyncophorus ferrugineus*), το οποίο ήρθε με φοινικοειδή που εισήχθησαν στο Ηράκλειο εν όψει Ολυμπιακών Αγώνων από την Αίγυπτο. Το φαινόμενο που παρουσιάζουν τα δέντρα σ' όλο το

Επιστροφή στον «Παράδεισο»

μάρχη **Γεωργίου Λυγεράκη** (στη φωτογραφία δεξιά, προσερχόμενος με τον υφυπουργό Γεωργίας Μανέντη στη Μητρόπολη για δοσολογία). Δεν γνωρίζω αν η παραχώρηση έγινε τόσο πρώιμα, την περίοδο δηλαδή γύρω στο 1958, όμως θυμάμαι ότι η γειτονιά μου ανεβοκατέβαινε στην Αθήνα στα τέλη της επόμενης δεκαετίας για τον εμπέδωση της παραχώρησης αυτής. Οποσδήποτε κάποτε πρέπει να γραφεί η ιστορία του ρεθεμνιώτικου προσκοπισμού (όπως γράφηκε η ιστορία του Λυκείου των Ελλήνων από την Μαριέττα Ασημομύτη), ιστορία την οποία ο Αντώνης Βιστάκης είχε την πρόνοια να ερευνήσει σε πρώτο στάδιο και να παραθέσει στο βιβλίο του «Η ελληνική γενιά της δεκαετίας του 1940», μαζί με μερικές αυθεντικές φωτογραφίες. Φίλε Βασίλη, τώρα που έγινες συνταξιούχος, ιδού στάδιον δόξης λαμπρόν!

Σχετικά με τις προηγούμενες «Αναδιφήσεις», τον **Αντώνη Βιστάκη** και το κατασκηνωτικό κέντρο «Παράδεισος» στην ομώνυμη θέση, τέως «Λόφο Προσκόπων» στους Αρμένους, ο **Βασίλης Σιμιτζής** με πληροφόρησε ότι η δωρεά του χώρου στο Σώμα Ελλήνων Προσκόπων θα πρέπει να έγινε με ενέργειες και επί των ημερών του Νο-

Ακούει κανείς εκεί στο Δημαρχείο;

Μισό αιώνα ζωής συμπλήρωσε το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ρεθύμνου, το οποίο κι εγώ είχα τη χαρά να υπηρετήσω για μια ολόκληρη δεκαετία. Και μπορεί η πρόεδρος του να με ξεχνάει, όπως προ ημερών στην εισήγησή της στη σχετική εκδήλωση, εγώ όμως δεν ξεχνώ και επαναλαμβάνω μια πρόταση που έχω κάνει περισσότερες από μία φορές προς τον **Γιώργη Μαρινάκη** προσωπικά και προς το Δημοτικό Συμβούλιο εγγράφως: Ο δήμος Ρεθύμνης να την τιμήσει με την ανώτατη διάκρισή του ως δημιουργό και εμπνευστή του. Στην πρόταση, την οποία είχαν συνυπογράψει ο **Γιάννης Παπιμούτγου** και η **Κατερίνα Τσακάλη**, είχα παραθέσει αναλυτικά το σκεπτικό, σχετικά με την προσφορά της στο Λαογραφικό Μουσείο, ενώ αυτό θα μπορούσε να εμπλουτιστεί ακόμα περισσότερο με το αντίστοιχο για την προσφορά της στην ίδρυση και λειτουργία του Παλαιοντολογικού Μουσείου. Επειδή κανένας μας δεν είναι αιώνιος, κι επειδή η πρόταση έχει υποβληθεί εγγράφως πριν από τέσσερα ακριβώς χρόνια, τον Δεκέμβριο του 2020, ερωτώ: Κύριε δήμαρχε, τι αποφασίζετε επί αυτού; Κι αν απορρίπτετε την πρόταση, για ποιους ακριβώς λόγους το κάνετε;

* Ο Χάρης Στρατιδάκης είναι Δρ Παιδαγωγικής - Ιστορικός Ερευνητής - Συγγραφέας, strharis@yahoo.gr, 2831055031